

Mystický Hagibor a jeho místo v historii české pediatrie

Na rozhraní pražských Královských Vinohrad, Strašnic a Žižkova, pár kroků od Nového Židovského hřbitova s hrobem Franze Kafky, se nachází lokalita zvaná Hagibor. Má význačné místo mimo jiné v historii české pediatrie.

Hagibor, hebrejsky „vítěz“ či „hrdina“, je kout někdejší pražské periferie, majetek Židovské obce, kde nejprve v letech 1909–1911 vznikla podle návrhu architekta a stavitele Viktora Kafky Židovská útluna ve stylu moderního klasicismu s prvky secese (obr. 1). K budově patřila rozsáhlá zahrada. V další části areálu byla sportoviště – základna židovského sportovního klubu Hagibor, jehož jméno se pak přeneslo na celou oblast i na budovu útulny.

Hagibor měl v turbulentním 20. století pohnuté osudy. Na počátku 2. světové války sloužil jako nouzová škola a útulek pro osiřelé židovské děti a byl posledním místem v Praze, kde si židovské děti mohly hrát nebo se scházet, i když musely docházet i z odlehlých částí města pěšky. V jídelně byla na přelomu let 1942/43 poprvé provedena dětská opera *Brundibár* Hanse Krásy na libreto Adolfa Hoffmeistera. Pár měsíců poté se většina tvůrců i dětských interpretů bohužel sešla znovu – v terezínském ghettu (obr. 2). Uvedením v Terezíně opera *Brundibár* světově proslula.

V létě 1944 se stal z Hagiboru pracovní tábor pro zpracování slidy. Německá okupační správa sem na nucené práce přemístila židovské „míšence prvního stupně“ a muže i ženy ze smíšených manželství. Na hřištích vyrostly dřevěné baráky, z nichž některé přetrvaly jako šatny, skladiště a konečně jako útočiště bezdomovců do nedávné doby. Táborem prošlo kolem 3500 lidí, mezi nimi herec Oldřich Nový a spisovatel a kreslíř Ondřej Sekora, autor Ferdý Mravence, kteří měli židovské manželky. Po válce zde byl internační tábor pro tzv. kolaboranty a odsunované Němce. Poté byl areál vrácen Židovské obci a krátce sloužil jako útulek pro její staré a nemocné členy, ale po roce 1948 byl státem vyvlastněn.

Obr. 1: Budova Hagibor, postavená ve stylu moderního klasicismu s prvky secese v letech 1909–1911 podle návrhu architekta Viktora Kafky. Kresba někdejší pacientky Kliniky dětí a dorostu. (z archivu autora)

„Všeobecná veřejná nemocnice Císaře a Krále Františka Josefa okresu Vinohradského a Žižkovského“, dnešní Fakultní nemocnice Královské Vinohrady, založená roku 1902, neměla po prvních padesát let svoje dětské oddělení. Potřeba pediatrického pracoviště byla naléhavá jednak s rozvojem lékařské péče o děti po 2. světové válce, jednak s rozdělením pražské lékařské fakulty a vznikem samostatné Lékařské fakulty hygienické (dnešní 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy) s výukovou lůžkovou základnou právě ve vinohradské nemocnici (tehdy Fakultní nemocnici v Praze 10 – FN10).

Obr. 2: Uvedení dětské opery Hanse Krásy (vpravo nahoře) na libreto Adolfa Hoffmeistera v terezínském ghettu (obrázky z veřejných webových stránek)

Obr. 3: Prof. MUDr. Jiřina Čížková-Písařovicová, DrSc. – první žena, která získala profesuru na Univerzitě Karlově (z archivu autora)

Obr. 5: Prof. MUDr. Olga Hníková, CSc. – zakladatelka novorozeneckého screeningu vrozené hypotyreózy (z archivu autora)

Založením dětské kliniky byla v roce 1952 pověřena prof. Jiřina Čížková-Písařovicová, která patřila k významným osobnostem české pediatrie 20. století. Z několika budov, které byly pro vznik dětské kliniky k dispozici, nakonec padla volba na Hagibor. První lůžka Kliniky dětí a dorostu byla zprovozněna 2. listopadu 1953 a v roce 1959 dosáhla klinika kapacity 80 lůžek, měla samostatné rentgenové pracoviště a laboratoř.

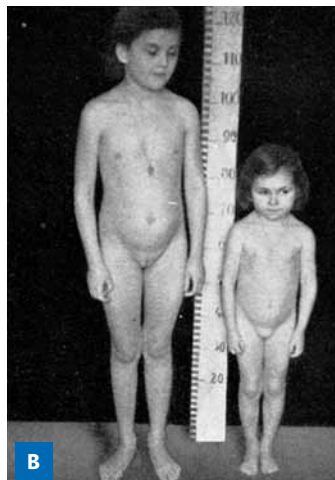
Paní profesorka MUDr. Jiřina Čížková-Písařovicová, DrSc. (1908–1994; obr. 3) byla první ženou, která získala profesuru na Karlově univerzitě (1955). Na Hagibor přišla z klinik na Karlově, kde se již věnovala dětem a dospívajícím s endokrinními poruchami a diabetem. Monografií *Klinická endokrinologie dětského věku* (1954) de facto etablovala československou pediatrickou endokrinologii. Její knížka dodnes pomáhá porozumět, odkud v tomto oboru přicházíme a kam směřujeme. Obsáhlá fotografická příloha připomíná pozapomenuté klinické obrazy rozvinutých endokrinopatií, mimo jiné vrozené hypotyreózy nebo „hypofyzárního nanismu“ (obr. 4a,b). Několik generací pediatriů vysoce oceňovalo i její *Diferenciální diagnostiku nemocí dětského věku* (1966), která zůstávala dlouho

v českém písemnictví ojedinělá. Paní profesorka byla známou a váženou osobností i v zahraničí, o čemž svědčí její členství v britské Royal Society of Medicine a jmenování expertkou pro péči o mládež při WHO.

Její spolupracovníci byla po několik desetiletí doc. MUDr. Bohunka Blehová, CSc. (1917–1996). Věnovala se problematice vrozených metabolických vad a významně se zasloužila o zavedení plošného screeningu fenylketonurie, našeho prvního novorozeneckého screeningu. Bohaté klinické zkušenosti s dětmi s vrozenými metabolickými vadami shrnula v monografii *Oligofrenie a demence v pediatrické praxi* (1968), kterou napsala spolu s britským neuropatologem Leonardem Cromem. Kniha se stala výzvou k včasné detekci dětí s fenylketonurií. Pilotní studii screeningu fenylketonurie ukončila doc. Blehová právě před 50 lety, v roce 1972, a otevřela tak pro děti s fenylketonurií perspektivu kvalitního života bez mozkového postižení. Celostátní novorozenecký screening fenylketonurie poté začal v roce 1975. Jen za prvních 30 let screeningová laboratoř v suterénu budovy Hagibor vyšetřila bezmála 2,5 milionu suchých krevních kapek odebraných novorozencům. To umožnilo rozpoznat 250 dětí s klasickou fenylketonurií a zahájit včas speciální dietní léčbu, která je uchránila před nezvratným mentálním postižením a umožnila jim vést plnohodnotný život.

Na téže klinice zavedla paní profesorka Olga Hníková (1931–2017; obr. 5) novorozenecký screening kongenitální hypotyreózy (1985). Sám jsem měl vzácnou příležitost působit zde s kamarádem a inspirativním spolupracovníkem docentem Felixem Votavou, duchovním otcem novorozeneckého screeningu kongenitální adrenální hyperplazie (2006) a cystické fibrózy (2009), a spolu se Štěpánkou Průhovou, Danielou Čihákovou, Evou El-Lababidi, Irenou Aldhoon Hainerovou a dalšími jsme zde položili základy pro genetickou diagnostiku monogenních onemocnění v dětské endokrinologii a diabetu. Se studenty a na ranním hlášení jsme se setkávali v bývalé jídelně, později posluchárně, kde o desítky let dříve uvedl Hans Krása s židovskými dětmi premiéru *Brundibára*.

Hagibor byl počátkem 90. let restituován Židovské obci, ale Klinika dětí a dorostu ukončila zdejší provoz po mnoha průtazích až v roce 2006. Po následné náročné rekonstrukci a dostavbě financované Lauderovou nadací je zde dnes Domov sociální péče Hagibor, určený především někdejšími oběti holocaustu (obr. 6). Soudobou nízkou přístavbu v zahradě projektoval Jan Línek. Východně od této části areálu vzniklo v letech 2007–2009 nové sídlo Rádia Svobodná Evropa / Rádia Svoboda podle projektu studia Cigler-Marani. Nápis

Obr. 4: Výběr z rozsáhlé obrazové přílohy monografie prof. Čížkové-Písařovicové *Klinická endokrinologie dětského věku* (1954). (A) „Pacient J. K. kong. hypothyroidismus 15 r. starý“; (B) „Pacientka V. J. hypofyzární nanismus 10 r. st. ve srovnání se stejně starou dívkou“.

Obr. 6: **Současný stav budovy Hagibor po přestavbě financované Lauderovou nadací** (foto autor)

LIBERTY/SVOBODA před budovou, jehož jazyková varianta se mění podle úhlu pohledu, navrhl renomované newyorské designérské studio C&G Partners (obr. 7). Snad tato budova právě v lokalitě Hagibor symbolizuje novou éru naší země, kdy pomáháme ke svobodě těm, kterým zůstává zatím odepřena.

JAN LEBL

Obr. 7: **Budova Rádia Svobodná Evropa / Rádia Svoboda na bývalých pozemcích židovského sportovního klubu Hagibor, v místě baráků pracovního tábora z roku 1944** (foto autor)

LITERATURA

Lebl J, Hníková O, Hejmanová L, Votava F. 50 let Kliniky dětí a dorostu 3. lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice Královské Vinohrady. Edice Almanach medicíny, sv. 7. Praha: Galén 2002.

Lukeš Z. Psí vycházky 5. Fenomén Vinohradská třída. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2016